

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده

مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا دارای

دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده»

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل:
۲۰۶۳۲

دوره دوازدهم - سال دوم
ثبت: ۲۵۴
چاپ: ۳۸۳

عنوان گزارش: اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده»

نوع گزارش: طرح/لایحه ■، نظارتی □، راهبردی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر: مطالعات حقوقی

تهیه و تدوین کنندگان: ابوالفضل قوی البنیه، محمد شکوری

ناظران علمی: احمد حکیم جوادی، جلیل محبی

اظهاری نظر کنندگان: محمد آدمی «گروه حقوق بین‌الملل»، مونا خورشیدی «دفتر مطالعات

اجتماعی»، رضا مستمع، رضا سهرابی «دفتر مطالعات فرهنگی و آموزش»، حیدر نجفی رستاقی

«دفتر مطالعات بنیادین حکمرانی»

صفحه‌آرا: نرجس امیراحمدی

واژه‌های کلیدی:

۱. معاهده

۲. نابینا

۳. آثار

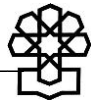

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۳۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	خلاصه مدیریتی.....
۳.....	۱. مقدمه.....
۵.....	۲. تحلیل محتوای لایحه و مصوبه کمیسیون.....
۷.....	۳. نتیجه گیری.....
۸.....	منابع و مأخذ.....

اظهار نظر کارشناسی درباره :

«لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده

مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا

دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده»

چکیده

معاهده مراکش، در سال ۲۰۱۳ با هدف تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا و دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده به تصویب رسید و در سال ۲۰۱۶ لازم‌الاجرا شد. این معاهده با ایجاد استثنائاتی در قوانین کپی‌رایت، امکان تولید، توزیع و تبادل نسخه‌های قابل دسترس از آثار را فراهم می‌کند و یک معاهده حمایتی در خصوص افراد دارای معلولیت به شمار می‌رود. هدف معاهده نیز گسترش دانش و تسهیل ترویج علم و هنر برای عموم افراد جوامع به خصوص افراد دارای معلولیت از ناحیه بینایی است. در این راستا پیوستن جمهوری اسلامی ایران به معاهده مراکش اقدامی مثبت در راستای حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت بینایی و خواندن و تضمین دسترسی عادلانه آن‌ها به اطلاعات و دانش است. با وجود این، باید توجه داشت که ایراداتی در تبصره‌های «۲» و «۳» ماده واحده لایحه دولت وجود دارد که ممکن است در اجرای معاهده فوق مشکلاتی را ایجاد نماید. در این گزارش علاوه بر احصاء ایرادات مزبور به ارائه راهکار اصلاح آن اشاره شده است.

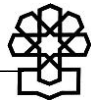
خلاصه مدیریتی

مسئله اصلی

معاهده مراکش، یک پیمان بین‌المللی مهم در زمینه حقوق بشر و مالکیت فکری است که در سال ۲۰۱۳ با هدف تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا و دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده به تصویب رسید و در سال ۲۰۱۶ لازم‌الاجرا شد. این معاهده با ایجاد استثنائاتی در قوانین کپی‌رایت، امکان تولید، توزیع و تبادل نسخه‌های قابل دسترس از آثار را فراهم می‌کند و به معضل "کمبود کتاب" برای این افراد پایان می‌دهد. پیش از این، دسترسی این گروه به آثار چاپی به دلیل عدم تبدیل به فرمت‌های مناسب، بسیار محدود بود. تا فوریه ۲۰۲۵، ۹۹ کشور از جمله اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا به این معاهده پیوسته‌اند. ایران نیز در سال ۲۰۱۴ این معاهده را امضا کرده است. لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده مراکش در کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی با برخی اصلاحات در ماده واحده به تصویب رسیده است.

نقاط ضعف و قوت لایحه

در مجموع پیوستن ایران به معاهده مراکش اقدامی مثبت در راستای حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت بینایی و خواندن و تضمین دسترسی عادلانه آن‌ها به اطلاعات و دانش است. با توجه به وجود حدود ۸۵۰ هزار فرد دارای آسیب بینایی در ایران، تصویب نهایی و اجرای صحیح این معاهده می‌تواند تحولات مثبتی در دسترسی این گروه به منابع خواندنی ایجاد کرده و به ارتقای سطح علمی و فرهنگی آن‌ها کمک کند. لیکن اولاً نقش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به‌عنوان متولی اصلی این حوزه در لایحه مغفول

مانده است. ثانیاً عبارت «در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجراء شدن این قانون» در تبصره «۳» ماده واحده ایجاد ایراد و ابهام نموده است که باید مرتفع شود.

پیشنهادات مرکز پژوهش‌ها

در تبصره «۲» ماده واحده، عبارت «وزارت دادگستری» به عبارت «وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی و دادگستری» اصلاح شود و در تبصره «۳» عبارت «در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجراء شدن این قانون» حذف شود.

۱. مقدمه

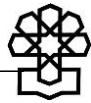
معاهده مراکش که نام کامل آن «معاهده مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده» است، یک توافق بین‌المللی مهم در زمینه حقوق بشر و مالکیت فکری شناخته می‌شود. این پیمان که در تاریخ ۲۷ ژوئن ۲۰۱۳ در شهر مراکش به تصویب رسید، با ایجاد استثنائاتی در قوانین حق نشر یا کپی‌رایت، امکان تولید، توزیع و تبادل نسخه‌های قابل دسترس از آثار چاپ شده را برای افرادی که در خواندن مشکل دارند، فراهم می‌سازد. [۱] این معاهده پس از تصویب، در ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۶ لازم‌الاجرا شد و به تدریج به یکی از اسناد حقوقی کلیدی در زمینه حمایت از حقوق دسترسی افراد نابینا و کم‌بینا تبدیل شده است. هدف اصلی این معاهده، پایان دادن به «قحطی کتاب» برای اشخاصی است که قادر به استفاده از نسخه‌های استاندارد متون نیستند. [۲] پیش از اجرایی شدن این معاهده، اتحادیه جهانی نابینایان اعلام کرده بود که کمتر از ۱۰ درصد از آثار منتشر شده مانند کتاب‌ها و مواد آموزشی در کشورهای توسعه‌یافته و کمتر از ۱ درصد در کشورهای در حال توسعه به فرمت‌های قابل دسترس برای نابینایان مانند خط بریل، چاپ درشت یا

صوتی ساخته می‌شوند. [۳] این محرومیت از دسترسی به اطلاعات، مانعی بزرگ در مسیر تحصیل، اشتغال و مشارکت اجتماعی افراد نابینا و کم‌بینا محسوب می‌شد. قبل از تصویب این پیمان، کمتر از یک‌سوم کشورها دارای قوانین استثنای کپی‌رایت برای افراد دارای معلولیت خوانشی بودند و حتی در کشورهایی که چنین قوانینی وجود داشت، تبادل آثار مناسب‌سازی شده بین کشورها امکان‌پذیر نبود. این محدودیت‌های قانونی سبب شد که کنوانسیون سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) به تدوین یک توافقنامه بین‌المللی برای ایجاد استانداردهای مشترک و امکان تبادل منابع مناسب‌سازی شده میان کشورها بپردازد.

تا تاریخ ۲۷ فوریه ۲۰۲۵، معاهده مراکش دارای ۹۹ کشور عضو است که شامل ۱۲۵ کشور عضو سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) نیز می‌شود، زیرا اتحادیه اروپا به‌عنوان یک بلوک واحد به این معاهده پیوسته است. هند اولین کشوری بود که این معاهده را در ۲۴ ژوئیه ۲۰۱۴ تصویب کرد. از آن زمان، بسیاری از کشورهای جهان به آن پیوسته‌اند، از جمله اتحادیه اروپا که در ۱ اکتبر ۲۰۱۸ آن را به نمایندگی از ۲۸ کشور خود تصویب کرد.

ایالات متحده آمریکا نیز در ۸ فوریه ۲۰۱۹ رسماً به این معاهده پیوست، پس از آنکه مجلس سنا و کنگره آمریکا لایحه مربوطه را تصویب و رئیس‌جمهور وقت آن را امضا کرد.

ایران این معاهده را در سال ۲۰۱۴ امضا کرده است، اما مراحل تصویب نهایی آن در مجلس شورای اسلامی با توجه به اصل ۷۷ قانون اساسی انجام نشده است. طبق گزارش‌های موجود، قریب به ۸۵۰ هزار نفر دارای آسیب بینایی در ایران زندگی می‌کنند که ۱۵۰ هزار نفر از آن‌ها نابینای مطلق هستند [۴] و با تصویب لایحه الحاق ایران به معاهده مذکور در مجلس شورای اسلامی، می‌توانند از مزایای این معاهده بهره‌مند شوند.

۲. تحلیل محتوای لایحه و مصوبه کمیسیون

لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشر شده که به کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ارجاع شده بود، در جلسه روز سه‌شنبه مورخ ۱۴۰۳/۱۲/۱۴ با اصلاحاتی در ماده‌واحد به شرح زیر به تصویب رسیده است. ماده‌واحد - به دولت جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می‌شود به معاهده مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم‌بینا یا دارای دیگر معلولیت‌های خوانشی به آثار منتشرشده مشتمل بر یک مقدمه و (۲۲) ماده به شرح پیوست ملحق شود و اسناد الحاق را نزد امین اسناد تودیع نماید.

۱. تبصره ۱ ماده واحد:

در متن ابتدایی لایحه در تبصره ۱ ذکر شده بود رعایت اصل هفتاد و هفتم (۷۷) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای هرگونه اصلاح معاهده الزامی است، لکن این متن در مصوبه کمیسیون به این صورت تغییر کرد: «تبصره ۱- رعایت اصول هفتاد و هفتم (۷۷)، یکصد و بیست و پنجم (۱۲۵) و یکصد و سی و نهم (۱۳۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اجرای این قانون یا اصلاح آن الزامی است.»

۲. تبصره ۲ ماده واحد:

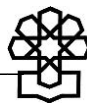
در این تبصره آمده است: «تبصره ۲- پیش‌نویس لایحه اصلاحات قانونی لازم و آیین‌نامه اجرایی این قانون حسب مورد، به پیشنهاد وزارت دادگستری و با همکاری سایر دستگاه‌های ذی‌ربط ظرف سه‌ماهه پس از تصویب این قانون، تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.»

مناسب بود با توجه به اهمیت نقش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در موضوع مالکیت ادبی و هنری و ارائه لوایحی با این موضوع از سوی وزارتخانه مذکور، تهیه پیش‌نویس قوانین اصلاحی و آیین‌نامه اجرایی، به این وزارتخانه سپرده می‌شد و یا حداقل در متن ماده‌واحد به همکاری این وزارتخانه تصریح می‌شد؛ لذا پیشنهاد می‌شود عبارت «وزارت دادگستری» با رعایت آیین‌نامه داخلی مجلس به عبارت «وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری وزارت دادگستری» اصلاح شود.

۳. تبصره ۳ ماده واحده:

در این تبصره آمده است: «تبصره ۳- اطلاعیه موضوع بند (۴) ماده (۴) معاهده در صورت لزوم ظرف شش ماهه از لازم‌الاجرا شدن این قانون با همکاری وزارتخانه‌های دادگستری، فرهنگ و ارشاد اسلامی و امور خارجه تهیه و توسط وزارت امور خارجه به امین اسناد تسلیم خواهد شد.»

در این تبصره عبارت در صورت لزوم مبهم است و مشخص نیست که این لزوم از سوی چه مرجعی باید احراز شود. همچنین باید توجه داشت که در بند ۴ ماده ۴، تصریح شده است که «هر طرف متعاهدی که خود را از این امکان بهره‌مند می‌سازد، مراتب را طی اطلاعیه‌ای که در زمان تصویب، پذیرش یا الحاق به این معاهده یا در هر زمان دیگری پس از آن نزد مدیرکل سازمان جهانی مالکیت معنوی تودیع می‌کند، اعلام خواهد کرد.» بنابراین مقید کردن این مسئله به ۶ ماه از زمان لازم‌الاجرا شدن قانون، باعث محدود شدن امکان استفاده از این ماده خواهد شد. بنابراین به نظر می‌رسد که بهتر است در تبصره مذکور، مسئولیت بررسی لزوم استفاده از امکان پیش‌بینی شده در بند ۴ ماده ۴ به یکی از دستگاه‌های اجرایی (ترجیحاً وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) سپرده شود و هر زمان که دستگاه مذکور این لزوم را تشخیص داد، اطلاعیه موضوع این بند را تهیه و

با همکاری وزارت امور خارجه مراتب را به سازمان جهانی مالکیت معنوی اعلام نماید. علی هذا، پیشنهاد می شود با رعایت آیین نامه داخلی مجلس عبارت «در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجراء شدن این قانون» حذف شود.

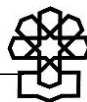
۲. نتیجه گیری

پیوستن به معاهده مراکش اقدامی مثبت در جهت حمایت از حقوق افراد نابینا، کم بینا و دارای دیگر معلولیت های خوانشی و تضمین دسترسی عادلانه به اطلاعات و آثار منتشر شده به شمار می رود. این معاهده نه تنها حقوق بشر و عدالت اجتماعی را تقویت می کند، بلکه فرصت های نوینی برای ارتقای سطح فرهنگی، علمی و اقتصادی افراد دارای ناتوانی خوانشی فراهم می آورد. پیوستن ایران به این معاهده می تواند بسترساز تحولات مثبتی در دسترسی به منابع خواندنی برای این گروه از جامعه باشد و به رشد علمی و فرهنگی این افراد یاری رساند. با وجود این، پیشنهاد می شود با رعایت قانون آیین نامه داخلی مجلس، در تبصره «۲» ماده واحده، عبارت «وزارت دادگستری» به عبارت «وزارتخانه های فرهنگ و ارشاد اسلامی و دادگستری» اصلاح شود و در تبصره «۳» عبارت «در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجراء شدن این قانون» حذف شود.

منابع و مأخذ

- [1] https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/summary_marrakesh.html
- [2] Kaminski, Margot E.; Yanisky-Ravid, Shlomit (2014). "The Marrakesh Treaty For Visually Impaired Persons: Why A Treaty Was Preferable To Soft Law". *University of Pittsburgh Law Review*. **75** (3): 259. doi:10.5195/lawreview.2014.338.
- [3] <https://www.iapb.org/news/ending-the-book-famine-the-marrakesh-treaty/>
- [4] <https://farsnews.ir/social/۱۶۹۷۳۴۴۵۶۰۰۰۵۷۲۹۰۴/%D%86%9D%A%7D%A%DB%8C%D%86%9D%A%7DB%8C%D%8A%7D%86%9D%8A%8DB%8C%E%8%80%2C%D%8B%5D%8AF%D%8A%7D%81%9D%8B%1DB%8C%D%8A%7D%8AF-%D%85%9DB%8C%E%8%80%2C%D%8B%2D%86%9D%86%9D%8AF!?lang=fa>

شماره ماده	موافق	مخالف	موافق به شرط اصلاح	ارجاع به کمیسیون
ماده واحد			✓	

شماره ماده	مصوبه کمیسیون	موافق	مخالف	موافق به شرط اصلاح	ارجاع به کمیسیون	اظهار نظر کارشناسی	متن اصلاحی
ماده واحد	<p>ماده واحد - به دولت جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می شود به معاهده مراکش برای تسهیل دسترسی افراد نابینا، کم بینا یا دارای دیگر معلولیت های خوانشی به آثار منتشر شده مشتمل بر یک مقدمه و (۲۲) ماده به شرح پیوست ملحق شود و اسناد الحاقی را نزد امین اسناد تودیع نماید.</p> <p>تبصره ۱- رعایت اصول هفتاد و هفتم (۷۷)، یکصد و بیست و پنجم (۱۲۵) و یکصد و سی و نهم (۱۳۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اجرای این قانون یا اصلاح آن الزامی است.</p> <p>تبصره ۲- پیشنهاد نویس لایحه اصلاحات قانونی لازم و آیین نامه اجرایی این قانون حسب مورد، به پیشنهاد وزارت دادگستری و با همکاری سایر دستگاه های ذی ربط ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون، تهیه و به تصویب هیئت وزیران می رسد.</p> <p>تبصره ۳- اطلاعیه موضوع بند (۴) ماده (۴) معاهده در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجرا شدن این قانون با همکاری وزارتخانه های دادگستری، فرهنگ و ارشاد اسلامی و امور خارجه تهیه و توسط وزارت امور خارجه به امین اسناد تسلیم خواهد شد.</p>			✓		<p>پیشنهاد می شود لایحه به شرح زیر اصلاح گردد:</p> <p>۱- در تبصره «۲» عبارت « وزارت دادگستری» به عبارت «وزارتخانه های فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری وزارت دادگستری» اصلاح شود.</p> <p>۲- در تبصره «۳» عبارت «در صورت لزوم ظرف شش ماه از لازم الاجرا شدن این قانون» حذف شود.</p>	

شماره ماده	مصوبه کمیسیون	موافق	مخالف	موافق به شرط اصلاح	ارجاع به کمیسیون	اظهار نظر کارشناسی	متن اصلاحی
	تبصره ۴- دستگاه اجرائی که نمایندگی کشور در مجمع موضوع ماده (۱۳) معاهده را بر عهده دارد، موظف است، هزینه‌های مربوطه را جهت پیش‌بینی اعتبار در لایحه بودجه سنواتی و در سقف اعتبارات مصوب خود به استناد ماده (۱۳) قانون برنامه‌بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱ به سازمان برنامه‌بودجه کشور ارسال نماید.						

گزیده سیاستی

گرچه لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده مراکش در مجموع مفید و تسهیلگر دسترسی افراد نابینا و کم‌بینا به آثار محسوب می‌شود؛ لیکن لازم است تبصره‌های «۲» و «۳» ماده واحده لایحه با رعایت قانون آیین‌نامه داخلی اصلاح شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۲۰۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: mrc@males.ir

وبسایت: rc.males.ir